

УДК 336.71

Онищенко Ю.І.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Одеського державного економічного університету***Кахович Ю.В.***студентка
Одеського національного економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу сучасної структури банківської системи України. Автором проаналізовано зміни структурування банків за такими критеріями, як масштаби діяльності, належність капіталу, територіальне розміщення. Надано рекомендації щодо покращення структури вітчизняної банківської системи.

Ключові слова: банківська система, структура банківської системи, державний банк, системний банк, регіональна структура.

Онищенко Ю.И., Кахович Ю.В. ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОЙ СТРУКТУРЫ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Статья посвящена анализу современной структуры банковской системы Украины. Автором проанализированы изменения структурирования банков по таким критериям, как масштабы деятельности, принадлежность капитала, территориальное размещение. Даны рекомендации по улучшению структуры отечественной банковской системы.

Ключевые слова: банковская система, структура банковской системы, государственный банк, системный банк, региональная структура.

Onyshchenko Y.I., Kahovich Y.B. THE FEATURES OF THE MODERN UKRAINIAN BANKING SYSTEM STRUCTURE

The article is devoted to analysis of the current Ukrainian banking system structure. The changes in the bank structuring on such criteria as the scope of bank activities, capital affiliation, and territorial location of banks are searched. The recommendations on improving the structure of the domestic banking system are given.

Keywords: banking system, the structure of the banking system, state bank, Bank System, a regional structure.

Постановка проблеми. Пріоритети розвитку банківської системи не відповідають реаліям економічної ситуації в країні. Протягом останніх років банківська система України характеризується постійними змінами, які відображаються у коливаннях її основних фінансових показників. Частина комерційних банків (що не витримали значного відтоку коштів, кризової політичної ситуації та ін.) стала неплатоспроможною, що загалом порушило стійкість банківської системи.

На сучасному етапі банківська система України перебуває у процесі розвитку і потребує подальшого вдосконалення, а її надійне, стабільне та ефективне функціонування є основою економічних успіхів України, одним із ключових елементів подальшого економічного зростання, забезпечуючи стабільність функціонування і розвитку у системі ринкових відносин.

Незважаючи на значну кількість досліджень стану та основних тенденцій розвитку банківської системи, окремі питання, пов'язані з дослідженням її сучасної структури, залишаються нерозкритими. Таким чином, актуальним є дослідження структури банківської системи в Україні на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти формування та становлення банківської системи України було досліджено такими вітчизняними науковцями та практиками, як М.І. Савлук [1], В.С. Стельмах [2], І.В. Грановська [3], О.І. Лаврушин [4], В.Ю. Возняк [5] та ін.

Однак дослідженню структури банківської системи, на нашу думку, приділяється недостатньо уваги, хоча саме структура банківської системи є її основною характеристикою та віддзеркалює її розвиток.

Метою статті є виявлення особливостей сучасної структури банківської системи України.

Виклад основного матеріалу. Банківська система в Україні є дворівневою структурою управління фінансовими ресурсами: верхній рівень – Національний банк, який є головним банківським інститутом

держави і відповідає за управління всією грошово-кредитною системою, та нижній рівень – банки різних форм власності, спеціалізації та територіального рівня, клієнтами яких є підприємства, організації, населення.

Зазначимо, що за часи незалежності України організаційна структура вітчизняної банківської системи не змінилася та залишається дворівневою, але постійних змін зазнає інституційна структура банківської системи, а саме групування банків другого рівня за різними ознаками.

Насамперед, на нашу думку, необхідно розглянути групування банків другого рівня за масштабами діяльності. Так, якщо відповідно до класифікації Національного банку України з 2002 року банківські установи за розміром активів поділялися на чотири групи (I група – найбільші банки; II група – великі банки; III група – середні банки; IV група – малі банки), а порядок визначення вимог щодо віднесення банківських установ до відповідних груп приймався рішенням комісії з питань нагляду та регулювання діяльності банків наприкінці або на початку року на майбутній рік, то з 1 січня 2016 р. Національний банк України затвердив нові критерії [6], згідно з якими банківські установи поділяються на такі чотири групи, як банки з державною часткою; банки іноземних банківських груп; група I; група II.

Зазначимо, що у такому поділі враховується не лише розмір активів банку, але й такі структурні характеристики, як форма власності (державні, приватні, змішані) та належність капіталу (іноземні, національні, змішані). На нашу думку, такі зміни щодо поділу банків за розміром активів не можна вважати однозначно позитивними, оскільки, хоча така класифікація вихідних даних щодо діяльності банків є дуже зручною для проведення кількісної та якісної оцінки структури банківської системи, однак при цьому всі національні банки поділяються на великі та малі, виключаючи середні банки. При

цьому державні банки та банки з іноземним капіталом відокремлюють в окремі групи, що, на нашу думку, свідчить про необхідність розроблення спеціальних підходів щодо регулювання їхньої діяльності.

Проаналізуємо зміни у структурі банківської системи України в розрізі груп банків за масштабами діяльності (табл. 1).

Як видно з таблиці, поділ банків за масштабами діяльності почав істотно відрізнятися саме виділенням державних, іноземних та приватних банків в окремі групи. А з 2017 р. банки вже у принципі не розділяють за розміром діяльності, а тільки за приналежністю капіталу.

Тому, на нашу думку, доцільно проаналізувати структуру власності на грошові внески у статутні капітали банків, яка відображає розподілення статутного капіталу банківської системи між державою, іноземними та національними інвесторами (рис. 1).

З рисунку видно, що протягом 2005–2017 рр. у структурі власності на грошові внески у статутні капітали банків відбулися істотні зміни. Так, якщо ще в 2005 р. частка національного капіталу в банківській системі України становила 71,6%, у 2010 р. – 45,25%, у 2015 р. – 35,6%, а у 2016 р. – 22,4%, то на початок 2017 р. вона вже становить всього 6,9%. Така ситуація, на нашу думку, є негативною для банківської системи України та викликана насамперед політикою Національного банку України щодо масового виведення банківських установ з приватним національним капіталом, починаючи з 2015 року.

При цьому на фоні поступового зменшення частки приватного національного капіталу ми можемо спостерігати поступове збільшення частки державного капіталу із 8,9% на початок 2005 р. до 44,2% на початок 2017 р. Така ситуація зумовлена докапіталізацією та заснуванням нових банків із державною часткою.

Так, протягом 2012–2013 рр. створюються ще два державні банки: Державний земельний банк та Український банк реконструкції та розвитку, діяльність яких спрямовується державою на створення сприятливих умов для розвитку економіки України через підвищення якості життя українського села шляхом ефективного управління державними землями і сприяння розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності відповідно. У 2013 р. також зареєстровано ПАТ «Розрахунковий Центр», необхідний для забезпечення безперервного функціонування депозитарної системи в Україні. А в грудні 2016 р. держава проводить націоналізацію системного банку – ПАТ КБ «ПриватБанк».

Щодо банків з іноземним капіталом, то з 2015 р. їхня частка у статутному капіталі банків України мала тенденцію до збільшення, і хоча за 2014–2016 рр. приріст іноземного капіталу становив усього близько 12%, однак на 1 січня 2017 р. його частка є переважною у структурі власності на грошові внески у статутні капітали банків України та становить 48,9%. Зауважимо, що в подальшому можливе скорочення частки банків іноземних банківських груп внаслідок

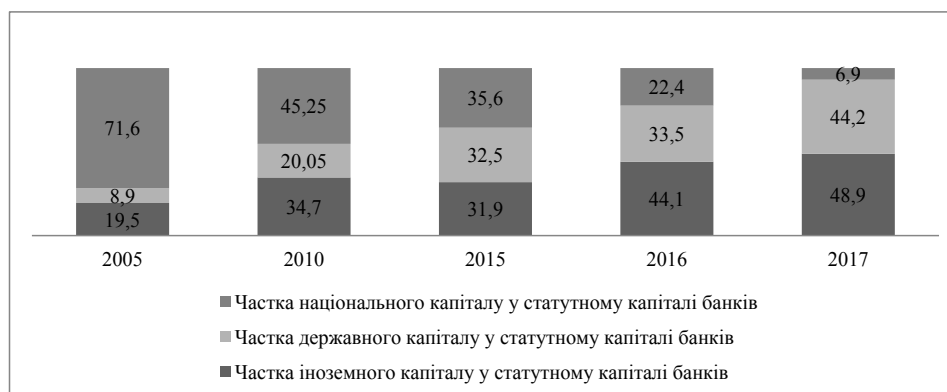

Рис. 1. Структура власності на грошові внески у статутні капітали банків у 2005–2017 рр., %

Таблиця 1

Зміни у групуванні банків за масштабами діяльності

Групування банків за масштабами діяльності у 2015 р.				Групування банків за масштабами діяльності						
Група банків	Критерій групування, млрд грн.	од.	пит. вага, %	Група банків	Критерій групування, %	2016		Критерій групування	2017	
						од.	пит. вага, %		од.	пит. вага, %
I	21–204	16	10	I	> 75% державного статутного капіталу	6	5	> 75% державного статутного капіталу	6	7
II	5,1–21,1	19	12	II	> 50% іноземного статутного капіталу	25	23	> 50% іноземного статутного капіталу	25	28
III	0,1–5,6	33	21	III	частка активів яких > 0,5% активів БС	9	8	> 50% національного статутного капіталу	59	65
IV	0,08–2,3	90	57	IV	частка активів яких < 0,5% активів БС	69	64			
Усього	X	158	100	Усього	X	109	100	X	90	100

виходу банківських установ із російським капіталом з українського ринку [7].

Зазначимо, що таке збільшення частки іноземних банків у банківській системі України несе у собі багато ризиків та загроз для функціонування вітчизняної банківської системи. До основних із них можна віднести ризик залежного розвитку, пов'язаний зі втратою вітчизняними інвесторами контролю за банківською системою, що змінює напрями фінансових потоків у країні з підтримки вітчизняних та стратегічно важливих для економіки підприємств і виробників на фінансування виробництва за участю іноземного капіталу та більш економічно вигідних іноземним інвесторам, що в перспективі може привести до часткової втрати економічної та фінансової незалежності країни.

Зазначимо, що світова практика знає два основні шляхи збереження впливу вітчизняних інвесторів на фінансову політику банківської системи. Перший передбачає введення законодавчих обмежень на збільшення участі іноземних банків у вітчизняній банківській системі. Другий шлях ґрунтується на створенні такої організаційної структури банківської системи, яка дає змогу співіснувати банкам з іноземним капіталом та з вітчизняним. Різновидом другого шляху є збереження та збільшення частки державних банків у структурі банківської системи. На нашу думку, саме цим шляхом вирішила піти Україна з метою виходу з кризи та реформування вітчизняної банківської системи.

Одним із пріоритетних напрямів роботи Міністерства фінансів України є реформування державного банківського сектору. З цією метою Міністерством фінансів за участі Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Міжнародної фінансової корпорації та Європейського банку реконструкції та розвитку було розроблено «Засади стратегічного реформування державного банківського сектору» [8]. Одними з ключових завдань, що визначені в Засадах, є докорінний перегляд принципів та механізмів корпоративного управління державними банками та фокусування бізнес- та операційних моделей державних банків з метою досягнення найвищої ефективності їхньої діяльності. Успішна реалізація зазначених завдань сприятиме удосконаленню принципів та механізмів корпоративного управління, підвищенню конкурентоспроможності та ефективності діяльності державних банків.

Ситуація, що склалася у структурі власності банків України, вимагає аналізу структури власності активів вітчизняної банківської системи протягом 2011–2017 рр. (рис. 2).

Як видно з рисунку, структура власності активів банківської системи України протягом 2011–2017 рр. також зазнала значних змін, і якщо протягом 2010–2014 рр. більша частка активів належала банкам із приватним національним капіталом, то з 2015 р. вона зазнала різкого зниження і на 1 січня 2017 р. становить усього 13%. При цьому частка активів банків із державною часткою збільшилась і на 1 січня 2017 р. становить 52%. Таке збільшення насамперед відбулося внаслідок націоналізації ПАТ КБ «ПриватБанк». Динаміка частки іноземних банків у загальних активах мала такий вигляд: до 2013 р. була помітна негативна тенденція, а починаючи з 2013 р. почалося збільшення їхньої частки з 26% станом на 1 січня 2013 р. до 35% станом на 1 січня 2017 р. Так, у структурі власності активів банків з іноземним капіталом ще є помірною, що пов'язано, на нашу думку, з незацікавленістю іноземних банків у розвитку діяльності на території України (поки що вони зосереджені лише на підтримці своїх дочірніх структур в Україні).

Зазначимо, що після світової фінансової кризи 2008 р. Базельським комітетом було введено поняття «глобальні системно важливі банки» (G-SIBs). Відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України» системно важливий банк – термін у законодавстві багатьох країн світу, яким визначають банки, банкрутство або неналежне функціонування яких може створити системні ризики для фінансової системи [9]. Варто підкреслити, що до системно важливих банків Національний банк України може застосовувати посилені пруденційні вимоги, зокрема підвищені нормативи ліквідності та капіталу.

Так, рішенням Правління Національного банку України від 23 лютого 2017 р. було визначено три системно важливі банки на 2017 рік: ПАТ «ПриватБанк», ПАТ «Ощадбанк» та ПАТ «Укркресімбанк». Ці три банки мали статус системно важливих протягом 2015–2016 рр., але станом на 1 січня 2017 р. вони ще є й державними банками. Проаналізуємо обсяги активів системних банків України (рис. 3).

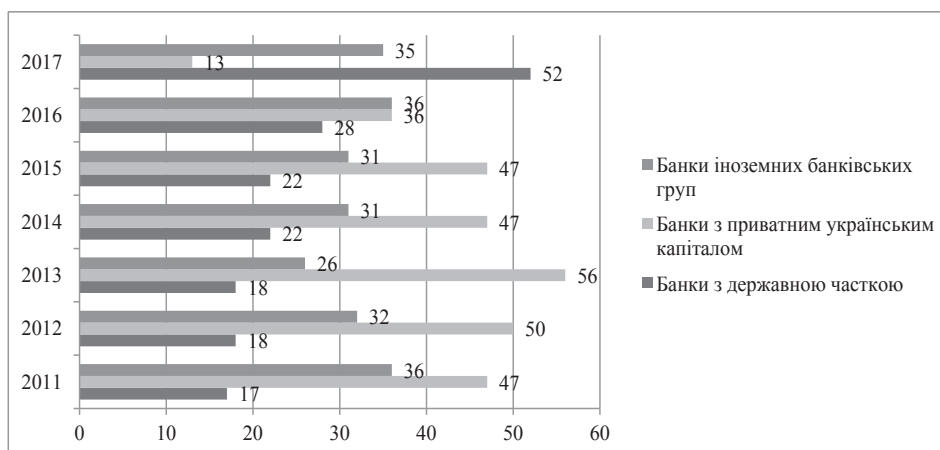

Рис. 2. Структура власності активів банківської системи України протягом 2010–2016 рр., %

Як видно, «ПриватБанк», «Ощадбанк» та «Укрексімбанк» володіють значною часткою ресурсів банківської системи України. Динаміка активів системних банків за звітний період свідчить про їх зростання винятково за рахунок переоцінки валютної частки активів на тлі зміни курсу національної валюти.

Так, у 2017 р. загалом на три системні банки припадало 46,89% усіх активів. Збільшення обсягу активів та їх концентрації пов'язане зі скороченням кількості банків на ринку, що привело до розподілу їхніх часток між банками, що існують. Збільшення часток активів саме цих трьох банків пояснюється тим, що банки активно здійснюють свою кредитну та інвестиційну діяльність, а також користуються більшою довірою населення до них.

Останній структурний критерій, що потребує, на нашу думку, детального аналізу, – це поділ банків у розрізі регіонів. В Україні останніми роками дискусійним є питання щодо формування регіональних банківських систем та раціональності розміщення банків за територією України. Регіональна структура банківських установ у 2005–2007 рр. представлена у таблиці 2.

З таблиці 2 видно, що велика кількість банків знаходиться в найбільш економічно та промислово розвинених центрах країни – це такі міста, як Київ, Харків, Донецьк, Дніпропетровськ, АР Крим, Одеса. Так, у 1995 р. в Києві була сконцентрована половина всіх банківських установ – 81 банк, а в 2007 р. їх кількість вже зросла до 105, що становить 60%. Отже, кількість банківських установ у Києві постійно зростає, а в усіх інших регіонах – зменшується.

Останніми роками змінилися підходи до подання інформації щодо кількості банків у регіонах, і починаючи з 2008 р. надається інформація щодо кількості структурних підрозділів, які функціонують у різних регіонах, однак, на нашу думку, такий підхід не є правильним, оскільки в більшості банків пере-

розподіл ресурсів всередині банку йде через головний офіс, тому не завжди кошти, залучені в конкретному регіоні, йдуть на його розвиток.

Зазначимо, що динаміка кількості структурних підрозділів банків України загалом має негативну тенденцію: якщо на початок 2008 р. функціонувало 15 959 структурних підрозділів, то на початок 2017 р. їх кількість становила уже 10 191. Багато з цих відділень закривалися у зв'язку з ліквідацією банків, іншою причиною їх скорочення стало впровадження дистанційного банківського обслуговування та вдосконалення банками власної мережі для підвищення ефективності діяльності.

Розподіл структурних підрозділів банків за регіонами України станом на 1 квітня 2014 р. представлено на рис. 4. Так, станом на 1 квітня 2017 р. в Україні діяло 10 011 структурних підрозділів банків. Найбільше банків розташовано в розвинених промислових регіонах України. Так, найбільша кількість відділень знаходиться в таких регіонах, як м. Київ (1220 од.), Дніпропетровська (906 од.), Харківська (738 од.), Одеська (733 од.) області.

Таким чином, можна сказати, що сьогодні в Україні існують значні диспропорції у розвитку регіональної банківської системи, що приводить до нерівномірного економічного та соціального розвитку регіонів країни. Політика деяких вітчизняних загальноукраїнських банків та різна привабливість регіонів з позиції банківського бізнесу викликає відтік вільних грошових коштів з економічно менш розвинених регіонів. Однак чим краще розвинута банківська система в регіоні, тим інтенсивніше там розвивається підприємництво, що веде до стимулювання економічних процесів та до поліпшення рівня життя населення.

Тому, на нашу думку, Національний банк України повинен стимулювати розвиток регіональних банків, які в подальшому можуть стати основою

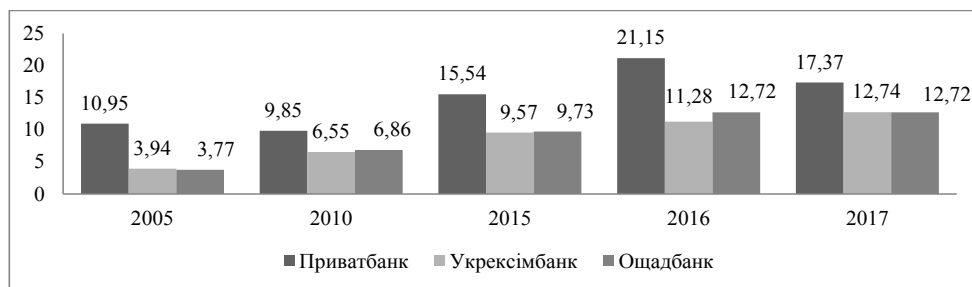

Рис. 3. Частка активів системних банків у банківській системі України, %

Таблиця 2

Регіональна структура банків України у 2005–2007 рр.

Регіони	Кількість одиниць банків на кінець року								
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
м. Київ	81	79	84	85	83	89	97	100	105
Одеська, Миколаївська, Херсонська, АР Крим, Запорізька обл.	39	23	18	18	19	18	16	16	15
Луганська, Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Сумська обл.	50	35	33	36	38	38	36	39	39
Полтавська, Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Чернігівська, Київська обл.	13	6	6	6	6	6	5	5	5
Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Львівська, Рівненська обл.	27	11	12	12	11	9	9	9	9

Джерело: [10, с. 156]

Рис. 4. Кількість структурних підрозділів банків у розрізі територій станом на 1.04.2017 р., одиниць

розвитку економіки регіонів. Однак варто підкреслити, що політика Національного банку сьогодні йде врозріз із державною політикою щодо розвитку регіонів і полягає у скороченні територіальних управлінь Національного банку (до трьох філій, які знаходяться в м. Києві), що є складником Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р.

Висновки. Проаналізувавши сучасну структуру банківської системи України, можна дійти висновку про те, що відсутній поділ банків за масштабами діяльності, його замінено на поділ за належністю капіталу; державні банки переважають у структурі власності активів; іноземні банки не зацікавлені у розвитку діяльності на території України; до системних банків в Україні належать лише державні банки; недостатня увага з боку Національного банку України приділяється регіональному розвитку та формуванню регіональних банківських систем, які би стимулювали розвиток регіону.

Отже, на нашу думку, сучасна структура вітчизняної банківської системи має багато недоліків, що гальмують розвиток банківської системи. Тому на сучасному етапі реформування банківської системи України удосконалення структури банківської системи країни має розглядатися як одне з пріоритетних завдань розвитку як банківської системи, так і національної економіки загалом та має відповідати цілям розвитку економічної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вступ до банківської справи [Текст] : навчальний посібник / ред. М.І. Савлук; Укр. фінансово-банківська школа. – К. : Лібра, 1998. – 344 с.
2. Стельмах В.С. Роль Національного банку України в забезпеченні стабільності національної грошової одиниці // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: 36. наук. праць. – Т. 9. – Суми: ВВП «Мрія – 1» Лтд, 2004.
3. Грановська І.В. Особливості становлення та розвитку банківської системи в Україні / І.В. Грановська // Економічний вісник університету: збірник наукових праць. – 2011. – № 11. – № 17 (2).
4. Банковская система в современной экономике : [учебное пособие] / [под ред. проф. О.И. Лаврушина]. – М. : КНОРУС, 2011. – 360 с.
5. Возняк В.Ю. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в Україні / В.Ю. Возняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://libfor.com>
6. Уніан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/finance/1229405-nbu-rozdiliv-bankina-grupi-za-novimi-kriteriyami.html>
7. Показники діяльності банківської системи України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/.../pdbus_u.html
8. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/SOB_strategy_01-15_11022016.pdf
9. Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=44475382
10. Окремі дані про банки України // Бюлетень Національного банку України – 2008. – № 5. – С. 153–156.